

**МОНГОЛ УЛСЫН
ЕРӨНХИЙ АУДИТОР**

15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг
Бага тойруу-3, Засгийн газрын IV байр
Утас:26-04-37, Факс:51-26-42-30
E-mail: info@audit.gov.mn

2024.04.25 № 1060

танай _____-ны № _____-т

Г Дүгнэлт хүргүүлэх тухай Г

Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйл, Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.5, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5.4-т заасан Төрийн аудитын байгууллагын бүрэн эрхийн хүрээнд 2024 оны Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуульд оролцох "Иргэний зориг ногоон нам"-ын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянаж, дүгнэлт гаргалаа.

Үүрэг хариуцлагын талаарх мэдээлэл

Улсын Их Хурлын сонгуульд оролцох нам, эвсэл нь сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрөө Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Монгол Улсын хөгжлийн урт хугацааны бодлого, Улсын Их Хурлаас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт нийцүүлэн боловсруулж, санхүүгийн тодорхой эх үүсвэр шаардсан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын тооцоо, судалгааг гаргаж, хуульд заасны дагуу хянуулан дүгнэлт гаргуулах үүрэг хүлээнэ.

Дүгнэлтийн үндэслэл

Үндэсний аудитын газар нь Улсын Их Хурлын сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигчийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянан үзэхдээ Төрийн аудит MNS 6817:2020 стандарт, түүнийг хэрэгжүүлэх журам, заавар, аргачлалыг удирдлага болгон Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны Төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2025-2026 оны Төсвийн төсөөллийн тухай хуулийг тус тус шалгуур болгож дүгнэлт гаргалаа.

Дүгнэлт

Улсын Их Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцохоор "Иргэний зориг ногоон нам"-ын ирүүлсэн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрт тусгасан зорилт, арга хэмжээ нь Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.3 дахь хэсэг, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.3 дахь хэсэг, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан тусгай шаардлагад тус тус нийцсэн байна.

"Иргэний зориг ногоон нам"-ын мөрийн хөтөлбөр /.....17 хуудас/-ийг хавсаргав.

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ
АУДИТОРЫН АЛБАН ҮҮРГИЙГ
ТҮР ОРЛОН ГҮЙЦЭТГЭГЧ

Д.ЗАГДЖАВ

Z:\Yawsan_Bichig\2024\0420 GNAG-3.Docx

0001030667

ИРГЭНИЙ ЗОРИГ НОГООН НАМ

2024 ОНЫ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
СОНГУУЛИЙН МӨРИЙН ХӨТӨЛБӨР

ИРГЭНИЙ ЗОРИГ НОГООН НАМЫН МӨРИЙН ХӨТӨЛБӨР

УДИРТГАЛ:

ИЗНН бол ард түмний ёс суртахуунд гүн гүнзгий шингэсэн Монголын хатан зоригт нүүдэлчдийн байгальд ээлтэй уламжлалт соёл иргэншлийн үргэлжлэл мөн. Бид олон зуун жилийн турш үндэстнээ тэтгэж ирсэн эв нэгдэл, тэсвэр хатуужил, байгаль дэлхийгээ дээдлэх үнэт зүйлсийг шингээсэн Монгол Улсын баялаг түүх, соёлын өвийг дээдлэн хамгаалж ирсэн улс төрийн хүчин мөн.

ИЗНН нь хүний эрх, эрх чөлөө, шударга ёсыг дээдлэн хүндэтгэсэн, ард түмний боломжийг хулгайлаагүй улс төрийн хүчин юм. Ардчилал нь засаглалын хэлбэрт төдийгүй шударга ёс, тэгш байдал, ард түмний эрх мэдлийг нэмэгдүүлэх зарчимд оршдог гэдэгт бид итгэдэг. Иймд Монгол Улсын иргэн бүрийн гарал үүсэл, итгэл үнэмшлээс үл хамааран тэдний эрх ашгийг хамгаалахын төлөө байна.

Ардчилал, хүмүүнлэг, соёл иргэншлийн төлөө ИЗНН байгаль орчны тогтвортой байдал, нийгмийн тэгш байдал, эдийн засгийн хариуцлагатай зарчмуудад тулгуурлан Монгол Улсын хөгжил цэцэглэлтийг бүтээн байгуулах зорилго дэвшүүлэн дараах мөрийн хөтөлбөрийг боловсруулсан болно.

1-Р БҮЛЭГ: ЗАСАГЛАЛ

Монгол Улсын иргэдийн хүсэл эрмэлзлийн гол цөмд төрийн бие даасан засаглал, ил тод байдал, хууль дээдлэх үзэл санаа оршдог. Энэ бүлэгт бид дээрх төрийн бодлогыг тасралтгүй тогтвортой байлгах чиглэлд хийж хэрэгжүүлэх зүйлсийг тусгасан болно.

1.1 Ил тод засаглалыг бий болгох

- 1.1.1 Төсвийн хуваарилалт, шийдвэр гаргах үйл явц, төрийн худалдан авалт зэрэг төрийн үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 1.1.2 Төрийн албан тушаалтнуудад хариуцлага тооцох, эрх мэдлээ урвуулан ашиглахаас урьдчилан сэргийлэх авлигын эсрэг хууль, байгууллагуудыг бэхжүүлнэ.
- 1.1.3 Нээлттэй мэдээллийн санаачилгыг дэмжих, бодлого боловсруулахад олон нийтийн оролцоог хангах, үр дүнг хариу тайлагнах тогтолцоог бүрдүүлнэ.

1.2 Ардчиллын үнэт зүйлсийг бэхжүүлнэ

- 1.2.1 Ардчиллын үндсэн зарчмуудыг мөрдөж, төлөөллийн ардчиллыг дэмжих замаар засаглалыг хөгжүүлнэ.
- 1.2.2 Үг хэлэх, цугларах, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг хамгаалах, сэтгүүлчдийг айлган сүрдүүлэх, цензурээс айхгүйгээр үйл ажиллагаагаа явуулах эрх зүйн боломжийг хангана.

00000001

- 1.2.3 Сонгогчдын ирцийг нэмэгдүүлэх, сонгуулийн будлианаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг багтаасан сонгуулийн үйл явцыг хүртээмжтэй, шударга явуулах тогтолцоог сайжруулна.
- 1.2.4 Хууль дээдлэх, иргэн бүрд тэгш шударга байдлыг хангах шүүхийн хараат бус байдлыг бэхжүүлнэ.

1.3 Эрх мэдлийн төвлөрлийг сааруулах

- 1.3.1 Орон нутгийн засаг захиргаанд тухайн бүс нутгийн иргэдийн хүсэл сонирхолд нийцсэн шийдвэр гаргах бодит эрх мэдлийг шилжүүлнэ.
- 1.3.2 Нутгийн удирдлагын бүтцийн үр нөлөөг бэхжүүлэхийн тулд нөөц, чадавхыг сайжруулахад дэмжлэг үзүүлнэ.
- 1.3.3 Төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоо, хамтын ажиллагааны механизмыг энгийн хүртээмжтэй болгоно.

1.4 Улсын бүрэн эрхт байдлыг хамгаалах

- 1.4.1 Монгол Улсын нутаг дэвсгэр, байгалийн баялгийн бүрэн эрхт байдлыг дипломат шугамаар болон олон улсын гэрээгээр баталгаажуулах бодлогыг бэхжүүлнэ.
- 1.4.2 Хууль бусаар хил нэвтрэх, улс дамнасан гэмт хэрэг зэрэг үндэсний бүрэн эрхт байдалд заналхийлэх аюулаас хамгаалах хилийн хамгаалалтыг бэхжүүлнэ.
- 1.4.3 Олон улсын хамтын байгууллагуудтай бүтээлчээр харилцахын зэрэгцээ Монгол Улсын эрх ашгийг эрхэмлэсэн тэнцвэртэй гадаад бодлогыг тууштай дэмжинэ.

1.5 Үндсэн хуулийн тогтолцоог шинэчлэх

- 1.5.1 Үндсэн хуульд монгол хүний х үсэл эрмэлзэл, үнэт зүйлийг тусгах үүднээс иж бүрэн хянан засварлах ажлыг эхлүүлнэ.
- 1.5.2 Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийн талаар иргэд, иргэний нийгмийн байгууллага, мэргэжилтнүүдийн саналыг авах зорилгоор олон нийтийн хэлэлцүүлэг, яриа хэлэлцээг идэвхтэй дэмжинэ.
- 1.5.3 Хүний эрх, ардчиллын зарчим, эрх мэдлийн хуваарилалт, хууль дээдлэх, иргэдийн эрх чөлөөг хамгаалах үндсэн хуулийн баталгааг бэхжүүлнэ.
- 1.5.4 Монгол улсын их хурлын гишүүдийн эрхийг бууруулж үүргийг нэмэгдүүлнэ.

1.6 Дараах хуулиудыг санаачлан батлуулна

- 1.6.1 Улс төрийн намуудыг татан буулгах, шинэчлэн байгуулах тухай хууль санаачлан батлуулна.

- 1.6.2 Тагнуулын байгууллагын бүтэц, санхүү, үйл ажиллагаа чадавх, хараат бус байдлыг сайжруулах тухай хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.3 Хавдрын эсрэг хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.4 Эрх чөлөөний хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.5 Хувийн мөрдөгчийн тухай хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.6 Мөнгө хүүлэлтийн эсрэг хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.7 Амьтан ургамлын генетикийн нөөцийн тухай хуулийг шинэчлэн найруулж батлуулна.
- 1.6.8 Иргэдийн өмчилсөн 0,07 га газрыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх тухай хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.9 Засгийн газар стратегийн бус салбарт ашгийн төлөө бизнес эрхлэхийг хориглоно.
- 1.6.10 Шүүхийн шийдвэргүйгээр данс битүүмжилдэг хуулийн заалтыг хүчингүй болгох хуулийг санаачлан батлуулна.
- 1.6.11 Монгол улсын төв банк БНХАУ-ын хооронд своп хэлцлээр үүссэн өрийг улс төр, эдийн засгийн аргаар тэглэхийг санаачлан батлуулна.
- 1.6.12 Эрчүүдийн тухай хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.13 Эмэгтэйчүүдийн тухай хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.14 Ипотекийн төлөлтийг хялбаршуулах тухай хууль санаачлан батлуулна.
- 1.6.15 Багш, эмч нарын нийгмийн хэрэгцээнээс ашиг хийхгүй байх хуулийг санаачлан батлуулна.
- 1.6.16 Залуучуудыг дэмжих төрийн бодлогыг 18-26, 27-34 насны ангиллаар ялгавартай бодлого баримтлахаар хуулийн өөрчлөлт хийнэ.
- 1.6.17 Монгол улсын стандартын хэм хэмжээг сайжруулах, шинэчлэх, мөрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх бодлогыг баримтална.

2-Р БҮЛЭГ: НИЙГЭМ

Нийгмийн урт хугацааны хөгжлийн гол субъектив хүчин зүйл нь төрийн нэгдмэл бодлого, түүний залгамж шинж, салбар хоорондын уялдаа зохицол, улс төр, эрх зүйн орчин, засаглалын тогтвортой байдал мөн.

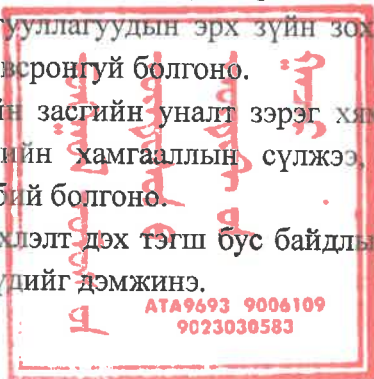
Нийгмийн хөгжил нь шударга ёс, тэгш байдал, бүх нийтийн эрх мэдлийг хангах зарчмуудыг агуулснаар ардчиллын үндэс суурийг бүрдүүлдэг. Энэ бүлэгт бид нийгмийн хөгжлийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хийж хэрэгжүүлэх зүйлсийг тусгасан болно.

2.1 Нийгмийн шударга ёс, тэгш байдлыг хангах

- 2.1.1 Орлогын тэгш бус байдлыг бууруулах, баялгийн шударга хуваарилалтыг хангах бодлого, нийгмийн халамжийн оновчтой хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.2 Төлбөрийн чадварт нийцүүлэн орон сууцаар хангах хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.2.1 Одоогийн ипотекийн хөтөлбөрийг дэмжиж үргэлжлүүлнэ.

- 2.1.2.2 -"Хамтын хашаа" жишиг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.3. Нас хүйс, үндэс угсаа, шашин шүтлэг, нийгэм, нийгмийн гарал үүслээс үл хамааран бүх иргэдэд тэгш боломжийг олгох тэнцвэртэй бодлого хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.4 Ялгаварлан гадуурхах үзэлтэй тэмцэх, олон нийтэд сурталчлах, тусгай хэрэгцээт бүлгүүдийн эрхийг хамгаалах хууль эрх зүйн шинэчилнэ.
- 2.1.5 Нийгмийн дундаж давхаргыг дэмжих, бэхжүүлэх зорилтод хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.6 Шийдвэр гаргах үйл явцад эмэгтэйчүүд, үндэсний цөөнх, тусгай хэрэгцээт иргэдийн болон бусад бүлгүүдийг оролцуулах, төлөөлөх үйл ажиллагааг дэмжих бодлого хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.7 Боловсрол, эрүүл мэнд, эдийн засгийн боломжуудаар нийгмийн бүлгүүдэд тулгарч буй тодорхой хэрэгцээ, сорилтуудыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн дэмжлэг, нөөцөөр хангах зорилго бүхий сангуудын эрх зүйн орчныг шинэчилнэ.
- 2.1.8 Иргэний нийгмийн байгууллагуудын эрх зүйн зохицуулалтыг ил тод, ардчиллын зарчимд нийцүүлэн боловсронгуй болгоно.
- 2.1.9 Байгалийн гамшиг, эдийн засгийн уналт зэрэг хямралын үед эмзэг бүлгийн хүн амыг хамгаалах нийгмийн хамгааллын сүлжээ, онцгой байдлын хариу арга хэмжээний механизмыг бий болгоно.
- 2.1.10 Боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт дэх тэгш бус байдлыг арилгахад чиглэсэн эерэг үйл ажиллагааны хөтөлбөрүүдийг дэмжинэ.

2.2 Соёлын өвийг хамгаалах

- 2.2.1 Монгол улсын уламжлалт урлаг, хөгжим, бүжиг, утга зохиол зэрэг соёлын баялаг өвийг хадгалан хамгаалах, дэлхийд сурталчлах хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.
- 2.2.2. Соёлын олон талт байдлыг сурталчлах, соёлын солилцооны хөтөлбөрүүдийг дэмжинэ.
- 2.2.3 Соёлын үнэт зүйлийг хууль бусаар ашиглах, арилжаалахаас урьдчилан сэргийлэх, хойч үедээ өвлүүлэн үлдээх эрх зүйн зохицуулалтыг чангатгана.

2.3 Боловсрол

- 2.3.1 Сургуулийн өмнөх боловсролын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, сургуулийн өмнөх боловсрол олгох хүүхдийн насыг бууруулах буюу 1 настай хүүхдийг хамруулах боломжийг бүрдүүлнэ.
- 2.3.2 Тусгай хэрэгцээт хүүхдийн ялгаатай байдалд тохирсон сургуулийн өмнөх боловсролыг олгох боломжийг нэмэгдүүлэх, багшлах боловсон хүчин, сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг бэлтгэх, сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулна.
- 2.3.3. Ерөнхий боловсролын сургуулийн үдийн хоолны илчлэг чанар, хүртээмжийг дээшлүүлнэ.

00000004

- 2.3.4 Сургуулийн орчинд хүүхдийн аливаа хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхалт, дээрэлхэлд, бусад хэлбэрийн хүчирхийлэл дарамтаас ангид байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 2.3.5 Өнөөгийн боловсролын тогтолцоонд давамгайлж буй багшлахуйд суурилсан сургалтын тогтолцоог суралцахуйд суурилсан тогтолцоогоор өөрчлөх бодлого баримтална.
- 2.3.6 Шинжлэх ухааны салбар, шинжлэх ухааны бүтээгдэхүүн инновацыг хөхүүлэн дэмжиж ажиллах, шинжлэх ухааны салбарт зарцуулдаг төсвийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.3.7 Шүүмжлэлт сэтгэлгээ, бүтээлч байдал, дижитал бичиг үсгийн ур чадварыг хөгжүүлэхэд анхаарч, багш бэлтгэх, сургалтын хөтөлбөр боловсруулах, боловсролын нөөцөд хөрөнгө оруулалт хийх замаар сургалтын чанарыг сайжруулна.
- 2.3.8 Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн дээд боловсрол, мэргэжлийн сургалтад оруулах хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.
- 2.3.9 18-25 насны их, дээд сургууль, мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төвд суралцаж буй оюутнуудын цагийн ажлын цагын хөлснөөс суутгах зарим төрлийн татвар хураамжийг чөлөөлөх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 2.3.10 Сургууль, боловсролын хөтөлбөрийг дэмжихэд төсвийн илүү хувийг хуваарилж, боловсролын салбарт төсвийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх хүчин чармайлт гаргана.
- 2.3.11 Боловсролын сангийн хөрөнгийг бүх шатанд ил тод, тэгш хуваарилахыг тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 2.3.12 Хурдацтай өөрчлөгдөж буй эдийн засагт амжилт гаргахад шаардагдах ур чадвар, мэдлэгийг оюутнуудад эзэмшүүлэх зорилгод хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 2.3.13 Орчин үеийн технологи, сурган хүмүүжүүлэх арга барил, боловсролын загваруудыг хөгжүүлэхэд эрдэм шинжилгээний байгууллагууд, судалгааны төвүүд болон аж үйлдвэртэй түншлэх замаар боловсролын салбарт инновац, судалгааг дэмжинэ.
- 2.3.14 Ур чадвар хөгжүүлэх санаачилга, давтан сургалтын хөтөлбөрөөр дамжуулан насанд хүрэгчид болон ажиллагсдын насан туршийн суралцах боломжийг дэмжинэ.
- 2.3.15 Боловсролын зээлийн сангийн үйл ажиллагааг сайжруулна.
- 2.3.16 Багш бэлтгэх, ажлын байрны стандартыг сайжруулж, нийгмийн хангамжийг нэмэгдүүлж, төрийн тусгай албан хаагчийн ангилал зэрэглэлд хамруулж урамшууллын цогц бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- 2.3.17 Ургийн бичиг хөтлөлтийг сурталчлан таниулах бодлогыг боловсролын байгууллагаар дамжуулан хэрэгжүүлнэ.

2.4 Эрүүл мэндийн салбар

- 2.4.1 Эмнэлгийн байгууламжууд, дэд бүтцийг орчин үеийн стандартад нийцүүлнэ.
- 2.4.2 Оношилгооны чадавх, эмчилгээний сонголт, өвчтөний үр дүнг сайжруулахын тулд эмнэлгийн тоног төхөөрөмж, технологи, эмийн бүтээгдэхүүний чанарын хяналтыг нэмэгдүүлнэ.

- 2.4.3 Явуулын эмнэлэг, алсын зайн оношилгоо, нийгмийн эрүүл мэндийн төвүүдийн тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг, ялангуяа хөдөө орон нутаг, үйлчилгээ муутай бүс нутагт сайжруулах бодлого боловсруулна.
- 2.4.4 Эмч, сувилагч, туслах ажилтнууд зэрэг эрүүл мэндийн салбарын мэргэжилтнүүдийг мэргэшүүлэх, давтан сургахад хөрөнгө оруулалт хийх замаар салбарын боловсон хүчнийг бэхжүүлж үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулна.
- 2.4.5 Урьдчилан сэргийлэх боломжтой өвчлөлийн ачааллыг бууруулж, хүн амын эрүүл мэндийг бүхэлд нь сайжруулахын тулд эрүүл мэндийн боловсрол олгох хөтөлбөр, үзлэг оношилгоо зэрэг урьдчилан сэргийлэх санаачилгыг дэмжинэ.
- 2.4.6 Бүх иргэд санхүүгийн ямар ч саад бэрхшээлгүйгээр зайлшгүй шаардлагатай эмнэлгийн үйлчилгээг авах боломжийг бүрдүүлэхийн тулд бүх нийтийн эрүүл мэндийн хамрах хүрээг бий болгохыг дэмжинэ.
- 2.4.7 Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг иж бүрэн, тогтвортой хүргэхийн тулд төрийн болон хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагууд, олон улсын байгууллага, ТББ-тай хамтын ажиллагааг идэвхжүүлнэ.
- 2.4.8 Монгол улсын төсөв дэх эрүүл мэндийн салбарын санхүүжилтийн хэмжээг тодорхой хувиар нэмэгдүүлэх бодлогыг баримтална.
- 2.4.9 Төрөөс хариуцан төлж буй иргэдийн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийн хэмжээг дундаж хувьд ойртуулна.
- 2.4.10 Эрүүл мэндийн үйлчилгээг үзүүлэгч болон эмийн компаниудтай хэлэлцээр хийх замаар төлбөрийн чадварт нийцсэн, үйлчилгээний нийт зардлыг бууруулах чиглэлээр ажиллана.

2.5 Улаанбаатар хот болон бусад суурин газрын хөгжил

- 2.5.1 Монгол Улсын хэмжээнд Улаанбаатар хот болон бусад хотын төвүүдийн дэд бүтэц, орон сууц, нийтийн үйлчилгээг сайжруулахад чиглэсэн хот байгуулалтын дахин төлөвлөлтийн цогц төлөвлөгөөг хэрэгжүүлнэ.
- 2.5.2 Замын хөдөлгөөний түгжрэлийг бууруулахын тулд авто зам, нийтийн тээврийн төрлийг нэмэгдүүлэх, газар доорх байгууламжийн дэд бүтцийг эхлүүлнэ.
- 2.5.3 Хотжилтын тэлэлтээс үүдэлтэй экосистемд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулахын тулд бүсчлэлийн зохицуулалт, газар ашиглалтын төлөвлөлт, байгаль орчныг хамгаалах хүрээнд өндөр давхрын барилга байгууламжийг хязгаарлах замаар төвлөрлийг сааруулна.
- 2.5.4 Хотын оршин суугчдын амьдралын чанар, сайн сайхан байдлыг дээшлүүлэхийн тулд сургууль, эрүүл мэндийн байгууллага, цэцэрлэгт хүрээлэн, олон нийтийн төв зэрэг нийгмийн дэд бүтцэд хөрөнгө оруулна.
- 2.5.5 Хүртээмжтэй, оролцоотой хот байгуулалтад нөөц, туршлага, орон нутгийн санаачилгыг дэмжих төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, олон нийтийн оролцооны санаачилгыг дэмжинэ.

00000006

- 2.5.6 Нийслэл Улаанбаатар хот болон аймаг сумдын гэр хорооллын айл өрхүүдийг хэсэгчилсэн болон нэгдсэн дулаан хангамж бусад дэд бүтцээр хангах ажлыг үе шаттайгаар орчин үеийн техник, технологийн шилдэг шийдлүүдийг ашиглан "гэр хорооллын дулаан хангамж, дэд бүтэц" үндэсний хэмжээний төслийг инженерчлэлийн өндөр түвшинд хэрэгжүүлнэ.

3-Р БҮЛЭГ: ЭДИЙН ЗАСАГ

Монгол Улсын хөгжил цэцэглэлт, бүрэн эрхт байдалд эдийн засаг амин чухал ач холбогдолтой бөгөөд бид өөрсдийн арвин баялаг нөөц, авьяас чадвараа ашиглан баялгийг нийт иргэдийн сайн сайхны төлөө зарцуулах болно. Энэ бүлэгт бид эдийн засгийн бие даасан байдалд хүрэх чиглэлд хийж хэрэгжүүлэх зүйлсийг тусгасан болно.

3.1 Тогтвортой хөгжлийг дэмжих

- 3.1.1 Байгаль орчныг хамгаалах, эдийн засгийн өсөлтийг тэнцвэржүүлэх бодлого баримталж, хойч үеэ байгалийн нөөцийг ашиглах боломжоор хангах бодлогыг баримтална.
- 3.1.2 Үндэсний мөнгөн тэмдэгт нь Монгол улсын төв банкны үнэт металл, гадаад валют бараа ба бусад активаар баталгаажих (equivalent) тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 3.1.3 Сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэр, ногоон технологид хөрөнгө оруулалт хийж, чулуужсан түлшний хараат байдлыг бууруулж, уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөллийг бууруулна.
- 3.1.4 Бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, экосистемийг хамгаалах байгаль орчны дүрэм журам, стандартыг мөрдүүлэхийн зэрэгцээ байгальд ээлтэй үйлдвэрлэл, дадлыг сурталчлан хөгжүүлнэ.
- 3.1.5 Тогтвортой, ногоон технологийг хөгжүүлэх болон инновацын кластеруудыг бий болгоход дэмжлэг үзүүлж, судлаачид, бизнес эрхлэгчид, хөрөнгө оруулагчдыг нэгтгэн байгальд ээлтэй шийдлүүдийн талаар хамтран ажиллана.
- 3.1.6 Бизнесүүдийг тойргийн эдийн засгийн практикийг хэрэгжүүлэх, хог хаягдлыг багасгах, дахин боловсруулалт, дахин боловсруулалтыг дэмжихийг дэмжинэ.

3.2 Эдийн засгийг төрөлжүүлэх

- 3.2.1 Уул уурхайгаас хамааралтай байдлыг багасгахын тулд хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлал, технологи, үйлдвэрлэл зэрэг байгалийн баялгаас бусад салбарт инновац, бизнес эрхлэлтийг дэмжинэ.
- 3.2.2 Уул уурхайгаас олсон сэргээгдэхгүй, тодорхой нөөцтэй, шавхагддаг байгалийн баялгаас олж буй орлогыг аливаа хэлбэрээр иргэдэд хавтгайруулан тараах нь эдийн засгийн болон нийгмийн үр ашиггүй хуваарилалт тул үүнийг зогсоож, боловсруулах

- болон бусад үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, нийгмийн суурь үйлчилгээг чанаржуулахад зориулах бодлого баримтална.
- 3.2.3 Зэс, нүүрс, хар төмөрлөг зэрэг ашигт малтмалыг боловсруулах үйлдвэрүүдийг борлуулалтын орлогоор байгуулах, стратегийн ордуудыг ашиглуулахдаа тодорхой хугацаан дотор боловсруулах үйлдвэр байгуулан, хагас болон бүрэн боловсруулсан, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүнийг экспортод гаргадаг байх, боловсруулаагүй түүхий эдийг экспортод гаргахыг татвар болон бусад бодлогоор хязгаарлана.
- 3.2.4 Жижиг, дунд үйлдвэр (ЖДҮ)-ийг хөгжүүлэх, ажлын байр бий болгоход чиглэсэн зээл, урамшуулалд тавих хяналтын тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 3.2.5 Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих буюу ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, хөдөлмөрийн үнэлэмжийг өсгөн, цалин хөлсийг инфляцтай уялдуулах бодлого баримтлана.
- 3.2.6 Бензин, шатахууны улсын нөөцийг бий болгох, улсын валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх, төгрөгийн ханшийн уналтыг сааруулах нөөцийн тухай хууль, эрх зүйн орчин бүрдүүлнэ.
- 3.2.7 Төсвийн удирдлага, төсвийн ил тод байдлыг бэхжүүлэх, төсвийн нөөцийг зохистой ашиглах, эдийн засгийн цонролд гэсвэртэй байдлыг хангах бодлого баримтална.
- 3.2.8 Тээвэр, харилцаа холбоо, эрчим хүчний сүлжээ зэрэг сорилт бэрхшээлийг даван туулах, нийлүүлэлтийн сүлжээг сайжруулахын тулд дэд бүтцийн хөгжилд хөрөнгө оруулна.
- 3.2.9 Малын гаралтай түүхий эдийг боловсруулах үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, экспортод чиглэсэн хөгжилийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- 3.2.10 Малын гаралтай адил төрлийн бараа бүтээгдэхүүний импортыг бууруулах, хязгаарлах. Малчдын бүтээгдэхүүнийг зах зээлд нийлүүлэх логистикийг хөгжүүлэх дэмжинэ.
- 3.2.11 Шударга худалдааны туршлага, ёс зүйн болон эрх зүйн харилцааг дотоод болон олон улсын хэмжээний шаардлагад нийцүүлнэ.

3.3 Байгаль орчин (ойн аж ахуй)

- 3.3.1 Биологийн төрөл зүйл, ан амьтдын амьдрах орчныг хамгаалахын тулд тусгай хамгаалалттай газар нутаг, хамгаалалтын нөөцийг шинэчлэн тодорхойлно.
- 3.3.2 Ойн экосистемийн урт хугацааны эрүүл мэнд, бүтээмжийг хангахын тулд ойн тогтвортой менежментийн туршлагыг хэрэгжүүлнэ.
- 3.3.3 Ойн бүрхэвчийг нэмэгдүүлэх, нүүрстөрөгчийн хуримтлал, хөрсийг тогтворжуулах, усны сав газрыг хамгаалах үр ашгийг нэмэгдүүлэх, говийн бүс орчмын элсний нүүдлийг сааруулах зорилгоор ойжуулалтын кампанит ажлыг эхлүүлнэ.
- 3.3.4 Газар ашиглалтын төлөвлөлт, экологийн үнэлгээ хийх замаар ойжуулалтын төсөл хэрэгжүүлэхэд тохиромжтой газрыг эвдэрсэн газар, орхигдсон газар тариалангийн бүс нутаг, хотын ногоон байгууламж гэж ангилан ялгаж бодлого хэрэгжүүлнэ.

3.4 Газар тариалан

- 3.4.1 Тариалангийн ургац, нөөцийн үр ашгийг дээшлүүлэхийн тулд нарийн ногоо, газар тариалан, хүлэмжийн тариалалт, дуслын усалгаа зэрэг орчин үеийн хөдөө аж ахуйн технологийг нэвтрүүлэхийг дэмжинэ.
- 3.4.2 Тариаланчдад хөдөө аж ахуйн технологи, шилдэг туршлагыг ашиглах талаар сургалт, сурталчилгааны үйлчилгээ үзүүлэхэд мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллана.
- 3.4.3 Газар тариалангийн шинэ сорт, хортон шавьжтай тэмцэх арга, орон нутгийн нөхцөлд тохирсон газар тариалангийн тогтвортой технологийг хөгжүүлэхэд хөдөө аж ахуйн эрдэм шинжилгээний байгууллага, их дээд сургуулиудад дэмжлэг үзүүлнэ.
- 3.4.4 Уур амьсгалын өөрчлөлтөд тэсвэртэй байдлыг бий болгож, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг багасгахын тулд цаг уурын ухаалаг хөдөө аж ахуйн технологи нэвтрүүлэхийг дэмжинэ.
- 3.4.5 Газар эзэмшлийн шинэчлэл, хөдөө аж ахуйн татаас, байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ зэрэг хөдөө аж ахуйн тогтвортой хөгжлийг дэмжсэн бодлого, зохицуулалтыг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

3.5 Мал аж ахуй

- 3.5.1 Хөдөө аж ахуйн дэд бүтэц, жижиг фермерүүд, бэлчээрийн мал аж ахуй эрхлэгчдийг дэмжих бодлого хэрэгжүүлнэ.
- 3.5.2 Хөрс хамгаалал, усны менежмент, сэлгэн бэлчээрийг багтаасан бүтээмж, тэсвэр хатуужил, байгаль орчны менежментийг сайжруулдаг хөдөө аж ахуй, мал аж ахуйн тогтвортой туршлагыг дэмжинэ.
- 3.5.3 Монгол Улсын хөдөө аж ахуй, бэлчээрийн мал аж ахуйн салбарын бүрэн боломжийг нээхийн тулд хүнсний үйлдвэрлэл, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн, малын экспорт зэрэг хөдөө аж ахуйн бизнесийн боломжийг өргөжүүлнэ.
- 3.5.4 Үндсэн хуулийн 5.5 заалтын хүрээнд жил бүрийн намар өвөлжилтийн бэлтгэл хангах чиглэлд бодлого боловсруулна.
- 3.5.5 Малын гаралтай түүхий эдийг үр дүнтэй цуглуулан эдийн засгийн эргэлтэд оруулах тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 3.5.6 Малын болон байгалийн гаралтай түүхий эдийг боловсруулах аливаа санаачилга, үйлдвэр байгуулах, бүтээгдэхүүнээ олон улсын зах зээлд нийлүүлэх зэрэгт дэмжлэг үзүүлнэ.

3.6 Орон нутгийн үйлдвэрлэлийг дэмжих

- 3.6.1 Дотооддоо үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг урьтал болгосон бодлогоор дотоодын үйлдвэрлэл, хэрэглээг дэмжих, эх орны үйлдвэрлэлийг дэмжинэ.

- 3.6.2 Дотоодын болон олон улсын зах зээлд өрсөлдөх, өсөхөд нь туслах зорилгоор санхүүгийн зорилтот тусламж, сургалт, техникийн дэмжлэг үзүүлнэ.
- 3.6.3 Төрөл бүрийн салбар, бүс нутагт хамтын ажиллагаа, инновац, хамтын хөгжил цэцэглэлтийг дэмжихийн тулд төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, үйлдвэрлэлийн кластеруудыг дэмжинэ.

3.7 Гол салбаруудыг хөгжүүлэх

3.7.1 Дэд бүтэц

- 3.7.1.1 Тээвэрлэлтийн сүлжээг сайжруулах, худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөхийн тулд авто зам, төмөр зам, нисэх онгоцны буудал, боомт зэрэг чухал дэд бүтцийн төслүүдэд хөрөнгө оруулалтыг үргэлжлүүлнэ.
- 3.7.1.2 Хот, хөдөөгийн ялгааг арилгахын тулд хөдөө орон нутаг, алслагдсан бүс нутагт усан хангамж, ариун цэврийн байгууламж, харилцаа холбоо зэрэг үндсэн үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулна.
- 3.7.1.3 Төмөр зам, аймгуудыг нийслэлтэй холбосон авто зам, цахилгаан станц, стратегийн ач холбогдолтой ашигт малтмалын орд, уул уурхайн үйлдвэрүүдийг төрийн өмчид байлгах бодлогыг тууштай баримтлана.

3.7.2 Эрчим хүч

- 3.7.2.1 Импортын чулуужсан түлшний хамаарлыг бууруулж, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулахын тулд салхи, нар, усан цахилгаан станц зэрэг сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.
- 3.7.2.2 Үр ашиг, найдвартай байдал, тасалдлыг даван туулах чадварыг сайжруулахын тулд эрчим хүчний сүлжээг шинэчлэхийн зэрэгцээ эрчим хүчний хэмнэлт, үр ашгийг дээшлүүлэх арга хэмжээг дэмжинэ.
- 3.7.2.3 Эрчим хүчний дэд бүтцэд хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, эрчим хүчний тогтвортой ирээдүй рүү шилжих үйл явцыг түргэтгэхийн тулд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг дэмжинэ.

3.7.3 Аж үйлдвэр

- 3.7.3.1 Ажлын байр бий болгох, эдийн засгийн уян хатан байдлыг нэмэгдүүлэхийн тулд боловсруулах, нэмүү өртөг шингээх үйлдвэр зэрэг олон талт, өрсөлдөх чадвартай аж үйлдвэрийн баазыг хөгжүүлэх бодлогыг үргэлжлүүлнэ.
- 3.7.3.2 Инновац, ур чадварыг хөгжүүлэх, мэдлэг түгээх, дэмжихийн тулд үйлдвэрлэл, эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллагуудын хоорондын холбоог бэхжүүлнэ.

3.7.3.3 Хүнд Аж Үйлдвэрийн салбарын хөгжлийг тусгайлан ач холбогдол өгч улсын аж ахуйн бусад салбаруудын хөгжлийн бодлого, дотоод гадаад зах зээлийн эрэлт хэрэгцээ, бүс нутгийн хөгжлийн чиг хандлагатай нягт уялдуулан төлөвлөж хөгжүүлэх бодлого баримтлан "үндэсний хүнд аж үйлдвэрийн кластер хөгжил" төслийг хэрэгжүүлж эхэлнэ.

3.7.3.4 УИХ-ын 2021 оны 82-р тогтоолоор батлагдсан "Арц суурь- Нарийн сухайт - Шивээ хүрэн" чиглэлийн 1255 км хос цахилгаан төмөр замын төслийг дэмжинэ.

3.7.4 Аялал жуулчлал

3.7.4.1 Өв соёл, экосистемийг хадгалахын зэрэгцээ дотоод, гадаадын жуулчдыг татах зорилгоор Монгол орны өвөрмөц соёл, байгалийн үзэсгэлэнт газруудыг хөгжүүлэх, сурталчилна.

3.7.4.2 Аялал жуулчлалын туршлагыг сайжруулж, орон нутгийн эдийн засгийг дэмжихийн тулд дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.

3.7.4.3 Орон нутгийн иргэдийг амьжиргаа, соёлын уламжлалыг хадгалах, тогтвортой орлогын эх үүсвэр бий болгох олон нийтэд суурилсан аялал жуулчлалын санаачилга гаргана.

3.7.5 Уул уурхай

3.7.5.1 Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг багасгах, ард иргэдийг хамгаалах, үр өгөөжийн тэгш хуваарилалтыг хангах хариуцлагатай, тогтвортой уул уурхайн үйл ажиллагааг дэмжинэ.

3.7.5.2 Уул уурхайн салбарын ил тод байдал, хариуцлага, олон улсын шилдэг туршлагыг дагаж мөрдөх байдлыг нэмэгдүүлэхийн тулд зохицуулалтын хяналт, хэрэгжилтийг бодлогыг үргэлжлүүлнэ.

3.7.5.3 Бусад салбар дахь хөрөнгө оруулалт, нэмүү өртөг шингэсэн үйл ажиллагаануудаар дамжуулан эдийн засгийг төрөлжүүлж, уул уурхайн орлогоос хараат байдлыг бууруулна.

3.7.6 Банк санхүү

3.7.6.1 Санхүүгийн тогтвортой байдал, нэгдмэл байдал, хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах үүднээс банкны салбарын зохицуулалт, хяналтын механизмыг бэхжүүлнэ.

3.7.6.1 Санхүүгийн хүртээмжийг дэмжих, ялангуяа хөдөө орон нутаг, алслагдсан бүс нутагт банк санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

3.7.6.2 Хүнд суртлын саад тотгорыг багасгах, гаалийн журмыг оновчтой болгохын тулд худалдааг хөнгөвчлөх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, бизнес эрхлэгчдэд бараа бүтээгдэхүүн импортлох, экспортлоход хялбар болгоно.

- 3.7.6.3 Худалдааны гэрээ хэлэлцээр, экспортыг дэмжих хөтөлбөр, зах зээлийн тандалтын үйлчилгээгээр дамжуулан экспортын төрөлжилтийг дэмжих, үндэсний бүтээгдэхүүнийг зах зээлд нэвтрүүлэх олон улсын худалдааны хууль, эрх зүйн орчныг шинэчилнэ.
- 3.7.6.4 Худалдааны санхүүжилт, экспортын зээлийн баталгаа, худалдааны төлөөлөгчийн газар, үзэсгэлэн худалдаа зэрэг олон улсын зах зээлд дотоодын үйлдвэр, бизнесийн салбарын оролцоог дэмжих эрх зүйн орчныг сайжруулна.

3.7.7 Дижитал хөгжил

- 3.7.7.1 Хиймэл оюун ухаан, блокчэйн, интернэт, зэрэг шинээр гарч ирж буй технологиудыг ашиглан эдийн засаг, эрх зүйн гол салбаруудад үр ашиг, бүтээмж, уян хатан байдлыг бий болгох хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж эхэлнэ.
- 3.7.7.2 Монгол орон даяар интернэт холболтыг сайжруулж, үйлчилгээний хүртээмжийг өргөжүүлэхийн тулд дэд бүтцэд, түүний дотор өргөн зурвасын сүлжээ, дата төв, кибер аюулгүй байдлын системд хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.
- 3.7.7.3 Иргэд, бизнес эрхлэгчид, бизнесүүдэд дижитал технологийн чадавхыг ашиглах чадварыг нэмэгдүүлэхийн тулд дижитал бичиг үсгийн боловсрол, ур чадварыг хөгжүүлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 3.7.7.4 Хэрэглэгчийн эрх, мэдээллийн нууцлалыг хамгаалахын зэрэгцээ дижитал инновац, бизнес эрхлэхэд хөрөнгө оруулалт хийхийг дэмжсэн эрх зүйн зохицуулалтын таатай орчныг бүрдүүлнэ.
- 3.7.7.5 Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх болон харилцагчаа таних дүрэм журмыг дагаж мөрдөхийн тулд Виртуал хөрөнгийн бирж, түрийвч үйлчилгээ үзүүлэгч болон бусад үйлчилгээ үзүүлэгчдэд тусгай зөвшөөрөл олгох буюу бүртгэлийн горимыг бүрдүүлнэ.
- 3.7.7.6 Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдээс аюулгүй байдлын хатуу стандарт, ил тод байдлын шаардлагыг дагаж мөрдөхийг шаардах замаар хэрэглэгчдийг залилан, луйвар, хохирогчдын эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 3.7.7.7 Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, татвараас зайлсхийх зэрэг Виртуал хөрөнгөтэй холбоотой хил дамнасан бэрхшээлийг шийдвэрлэхийн тулд олон улсын хамтын ажиллагаа, мэдээлэл солилцох механизмыг сайжруулна.
- 3.7.7.8 Хэрэглэгчид болон бизнес эрхлэгчид Виртуал хөрөнгийн хэрэглээний талаар мэдээлэлтэй шийдвэр гаргахын тулд боловсролын кампанит ажил, семинар, сурталчилгааны хөтөлбөрөөр дамжуулан олон нийтийн мэдлэг, ойлголтыг дэмжинэ.

3.8 Татвар, даатгалын бодлого

- 3.8.1 Иргэд болон жижиг дунд үйлдвэрлэл, бүх бизнес эрхлэгчдийн эрхийг хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлэн ажиллана.

3.8.2 Нийгмийн даатгалын бодлогын цогц шинэчлэлт хийнэ.

БҮЛЭГ 4: ҮНЭТ ЗҮЙЛ

Монгол Улсын өвөрмөц онцлог, бидний соёлын өв, үнэт зүйл, итгэл үнэмшлийг багтааж, хэл, зан заншил, соёл, шашин шүтлэг, ёс зүйн чиглэлүүдээр хийж хэрэгжүүлэх зүйлсийг тусгасан болно.

4.1 Эх хэлээ хамгаалах

- 4.1.1 Үндэстний өвөрмөц байдлын тулгийн чулуу бол хэлний ач холбогдлыг бид ухамсарлаж, монгол хэлийг олон нийтийн амьдралын бүхий л салбарт хадгалж, сурталчлахыг зорино.
- 4.1.2 Хэлний боловсрол, бичиг үсгийн хөтөлбөрийг дэмжих бодлого хэрэгжүүлэх, монгол хэлний нөөцийг хөгжүүлэх, хойч үедээ өвлүүлэн үлдээх эрч хүчтэй, баялаг хэл болгоно.
- 4.1.3 Цөөнхийн хэлийг хамгаалах, олон хэлийг соёлын баяжуулалтын эх үүсвэр болгон сурталчлах замаар хэлний олон талт байдал, хүртээмжтэй байдлыг дэмжинэ.

4.2 Ёс заншил, өвийг дээдлэх

- 4.2.1 Гэр бүлийн тогтвортой байдлыг сайжруулах, гэр бүл төлөвлөлтийн үр ашиг хэрэгцээг таниулах, гэр бүл салсны дараах гэр бүлийн гишүүдийн харилцаа, үүрэг хариуцлагыг хуульчилна.
- 4.2.2 Соёл, урлагийн шинэ, чанартай бүтээл гаргах болон соёлыг бизнесийн чиглэлтэй үйлдвэрлэлийн маягаар хөгжүүлэх хоёрын ялгаа заагийг тогтоох, харьцааг зөв байлгана.
- 4.2.3 Монгол орны баялаг зан заншил, өв соёлыг үндэсний соёлын онцлог, хамтын ой санамжийн салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг болгон үнэлж, хадгалж хамгаална.
- 4.2.4 Уламжлалт мэдлэг, зан үйл, зан үйлийг үе дамжсан суралцах, олон нийтэд түшиглэсэн санаачилгаар баримтжуулах, хамгаалах, дамжуулах хүчин чармайлтыг дэмжинэ.
- 4.2.5 Иргэд болон жуулчдын дунд Монголын олон янзын соёлын өвийг танин мэдүүлэх, танин мэдүүлэх, соёлын өв уламжлалаараа бахархах, хүндэтгэх хандлаг, сэтгэлийг төлөвшүүлнэ.

4.3 Соёл

- 4.3.1 Уран зохиол, дүрслэх урлаг, дуу хөгжим, театр, кино зэрэг олон төрлийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд уран сайхны илэрхийлэл, бүтээлч байдал, инновацыг тэмдэглэсэн эрч хүчтэй, соёлын ландшафтыг хөгжүүлнэ.

- 4.3.2 Монголын өвөрмөц онцлогийг харуулсан, дэлхийн соёлын солилцоонд хувь нэмэр оруулах бүтээлүүдийг үйлдвэрлэх, түгээн дэлгэрүүлэх, хадгалахад дэмжлэг үзүүлэх платформ, нөөцөөр хангана.
- 4.3.3 Монголын соёлын өвийг харуулах, улс үндэстнүүдийн харилцан ойлголцол, талархлыг бий болгох зорилгоор соёлын дипломат ёс, олон улсын хамтын ажиллагааг дэмжинэ.
- 4.3.4 Монголын нэн эртний үеэс эдүгээг хүртэлх түүхэн хөгжил, уламжлалт соёл урлагийн бүтээлүүдийг хамгаалах, сурталчлах зорилгоор зорилтот хөтөлбөрүүд боловсруулан хэрэгжүүлнэ.

4.4 Шашин шүтэх эрх чөлөө

- 4.4.1 Хүн бүр шашин шүтлэгээ чөлөөтэй, ялгаварлан гадуурхахгүйгээр шүтэх эрхийг баталгаажуулсан хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулна.
- 4.4.2 Шашны байгууллагуудын эвтэй байдал, харилцан хүндэтгэлийг дэмжинэ.
- 4.4.3 Шашны өөр өөр уламжлалтай холбоотой ариун дагшин дурсгалт газар, шашны дурсгал, соёлын зан үйлийг хамгаалах санаачилгыг дэмжиж, эдгээр нь Монгол улсын оюун санааны өвд чухал ач холбогдолтой болохыг хүлээн зөвшөөрнө.

4.5 Ёс суртахууны үнэт зүйлс

- 4.5.1 Нийгэмд ёс суртахууны эрүүл уур амьсгал төлөвшүүлэх үүрэгтэй сургууль, шинжлэх ухаан, соёл, урлаг хэвлэл мэдээллийн байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагуудад төрөөс дэмжлэг үзүүлнэ.
- 4.5.2 Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн мэдээ мэдээллийн хүртээмжийг иргэдийн ёс суртахууны үүрэг, хариуцлага, шударга ёсыг ухамсарлахад нөлөөлөх, нэгдмэл байдлыг бүрдүүлэх бодлог баримтлан чиглүүлж, чанаржуулна.
- 4.5.3 Эрх мэдэл бүхий албан тушаалтнууд, олны танил хүмүүс ёс суртахууны үүрэг, хариуцлагын хувьд нийгэмд үлгэр дуурайлал үзүүлдэг хандлагыг дэмжинэ.
- 4.5.4 Шударга, үнэнч, энэрэн нигүүлсэхүй, эв нэгдэл зэрэг ёс зүйн зарчмуудыг төрийн болон хувийн амьдралд баримтлах үнэт зүйлс болох бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- 4.5.5 Залуучуудад нийгмийн хариуцлага, иргэншлийн мэдрэмжийг төлөвшүүлэхийн тулд ёс зүйн боловсрол, ёс суртахууны үнэт зүйлсийг албан болон албан бус боловсролын сургалтын хөтөлбөрт тусгана.
- 4.5.6 Нийтийн сайн сайхныг эрхэмлэдэг, тогтвортой хөгжил, нийгмийн шударга ёс, хүний н эр төрийг эрхэмлэдэг ёс зүйн манлайлал, засаглалын туршлагыг хөхүүлэн дэмжинэ.
- 4.5.7 Байгаль хамгаалах уламжлалт зан үйл, ёс заншил, мэдлэг, хууль цаазад тулгуурлан иргэдийн экологийн ёс зүйн боловсролыг дээшлүүлэх, зөв хандлага, дадлыг бий болгохыг дэмжинэ.

5-Р БҮЛЭГ: ГАЗАР НУТАГ

Газар нутаг Монгол Улсын бүрэн эрхт, аюулгүй байдлын үндэс бөгөөд улсын хил хязгаар, байгалийн баялгаа хамгаалж, улсын нэгдмэл эрх ашгийг дээдлэн сахихын баталгаа юм. Энэ бүлэгт бид батлан хамгаалах чадавхыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хийж хэрэгжүүлэх зүйлсийг тусгасан болно.

5.1 Газар нутгийн бүрэн бүтэн байдлыг хамгаалах

- 5.1.1 Монгол Улсын газар нутгийн бүрэн бүтэн байдалд заналхийлж буй хууль бусаар хил нэвтрүүлэх, үндэстэн дамнасан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хилийн хамгаалалтын арга хэмжээг чангатгана.
- 5.1.2 Дайсагнагч этгээдүүд болон хууль бус үйл ажиллагаанаас учирч болзошгүй аюул заналыг илрүүлэх, таслан зогсоохын тулд хилийн бүс нутгуудын дагуух тандалт, хяналтын чадавхыг сайжруулна.
- 5.1.3 Аюулгүй байдлын нийтлэг сорилтуудыг шийдвэрлэх, хил орчмын бүс нутгийн тогтвортой байдлыг дэмжих зорилгоор хөрш орнууд болон олон улсын түншүүдтэй хамтран ажиллана.
- 5.1.4 Эрх мэдлээ хэтрүүлэн ашиглаж улсын газар нутгийг гаднын этгээдэд зарж борлуулсан гэмт хэргийг эх орноосоо урвасанд адилтган тооцож хариуцлага хүлээлгэнэ.

5.2 Батлан хамгаалах салбарыг бэхжүүлэх

- 5.2.1 Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнийг орчин үеийн дэвшилтэт техник технологи, сургалт, техник хангамжаар хангах үйл ажиллагааг үе шаттай хэрэгжүүлнэ.
- 5.2.2 Хамтарсан цэргийн сургуулилт, сургалтын хөтөлбөр, мэдээлэл солилцох санаачилгуудаар бүс нутгийн болон олон улсын түншүүдтэй хамтран ажиллах, хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлнэ.
- 5.2.3 Улсын хилийн бүс орчим амьдардаг иргэдийн батлан хамгаалах чадавхыг бэхжүүлэх, зорилгоор батлан хамгаалахад иргэдийн оролцооны чиглэлээрх сургалт судалгаанд хөрөнгө оруулна.
- 5.2.4 Тагнуулын мэргэжилтнүүдийг хувьсан өөрчлөгдөж буй аюул заналхийлэл, технологиос хоцрохгүй байхын тулд тасралтгүй мэргэжлийн хөгжлийн боломжоор хангах.
- 5.2.5 Эрчим хүчний байгууламж, тээврийн зангилаа, харилцаа холбооны сүлжээ зэрэг чухал дэд бүтцийн хөрөнгийн эрсдэлийн үнэлгээ, эмзэг байдлын шинжилгээ, хорлон сүйтгэх, кибер халдлагад өртөж болзошгүй эрсдэлүүдийг тодорхойлох судалгаа шинжилгээг дэмжинэ.

5.3 Маргааныг тайван замаар шийдвэрлэхийг эрмэлзэх

- 5.3.1 Хэлэлцээр, зуучлал, арбитр зэрэг энхийн замаар газар нутгийн маргааныг шийдвэрлэхэд дипломат харилцаа, яриа хэлэлцээг тэргүүлэх бодлого баримтална.
- 5.3.2 Тусгаар тогтнолыг хүндэтгэх, харилцан үл довтолох, мөргөлдөөнийг энхийн замаар шийдвэрлэх зэрэг нутаг дэвсгэрийн маргааныг зохицуулах олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг сахин биелүүлэх зарчмыг мөрдөнө.
- 5.3.3 Худалдаа, хөрөнгө оруулалт, хил дамнасан улс орнуудын хамтын ажиллагааг хөнгөвчлөхийн тулд дэд бүтцийн холболтыг сайжруулах бодлогыг үргэлжлүүлнэ.
- 5.3.4 Бүс нутгийн улс орнуудын харилцан ойлголцол, итгэлцэл, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхийн тулд соёл, боловсролын солилцоог дэмжинэ.

ДҮГНЭЛТ

ИЗНН-ын мөрийн хөтөлбөр нь Монгол Улсын тусгаар тогтнол, хөгжил цэцэглэлтийг улс төр, нийгэм, эдийн засаг, газар нутаг, оюун санааны хүрээнд хөгжүүлэх цогц төлөвлөгөө юм.

Бид ил тод засаглал, нийгмийн шударга ёс, эдийн засгийг төрөлжүүлэх, газар нутгийн бүрэн бүтэн байдал, соёл иргэншлийн оршихуйд тэргүүлэх ач холбогдол өгснөөр хурдацтай өөрчлөгдөж буй дэлхий ертөнцөд Монгол Улсын бүрэн эрхт байдал, тусгаар тогтнолыг бэхжүүлэхийг зоринo.

Бид хамтын ажиллагаа, нийтлэг үнэт зүйл, хүсэл эрмэлзэлдээ тууштай ажилласнаар Монгол Улсад тулгарч буй өнөөгийн хүндрэл бэрхшээлүүдийг даван туулж, хүмүүнлэг, иргэний, ардчилсан, чинээлэг, хүртээмжтэй нийгмийг байгуулж чадах бөгөөд, энэхүү ариун үйлсэд Монголын ард түмний дэмжлэг, идэвхтэй оролцоо нь эх орныхоо гэрэлт ирээдүйг бүтээн байгуулахад өндөр хувь нэмэр болно гэдэгт итгэлтэй байна.

